

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

**“CİNAYƏTLƏRİN AÇILMASININ VƏ ARAŞDIRILMASININ
KRİMİNALİSTİK TƏMİNATI” FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR
ÜÇÜN**

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU: 10 Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin
ibtidai araşdırma metodikası.**

TƏRTİB ETDİ: “Kriminalistika” kafedrasının baş müəllimi,
polis polkovnik-leytenantı **Ələkbər Allahverdiyev**

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 3. “ 14 noyabr ” 2011-ci il

B A K I 2 0 1 1

MÖVZU: 10. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin ibtidai araşdırma metodikası.

P L A N :

GİR İŞ:

1. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası.
2. Keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə istintaqın təşkili və həmin cinayət işləri üzrə istintaqın planlaşdırılması.
3. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin ibtidai araşdırılmasında müstəntiqin fəaliyyəti. İcraatı təzələnməmiş cinayətlər üzrə zəruri istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi.

NƏTİCƏ:

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikası CPM-in 277, 278, 279, 283-cü maddələri. Bakı 2000.
2. Azərbaycan Respublikasının "Polis haqqında" Qanunu. Bakı şəhəri, 16 noyabr 1999-cu il.
3. Azərbaycan Respublikasının "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Qanunu. Bakı şəhəri, 17 noyabr 1999-cu il.
4. V.M.bıkov. "Rassledovanie neraskritix prespulenii proşlıx let". Taşkent, 1984 q.
5. V.P.Lavrov. "Osobennosti rassledovanie neraskritix prestuplenii prşlıx let".
6. V.K.Lisiçenko. "Metodika rassledovanie otelğnix vidov prestuplenii". Kiev, 1988. str. 392-399.
7. K.Q.Sarıcalinskaya. "Kriminalistika". Bakı, 1999. səh. 343-359.
8. S.İ.Süleymanov. "Kriminalistika". Bakı, 2000.
9. DİN-in 155 nömrəli əmri: "Cinayətlərin qarşısının alınması, istintaqı və açılmasında daxili işlər orqanlarının struktur xidmət sahələrinin qarşılıqlı əlaqələrinin təşkilinə dair Təlimatın təsdiq edilməsi haqqında", 22.04. 2002-ci il.

G İ R İ Ş

İstintaq təcrübəsindən məlumdur ki, törədilmiş cinayətlərin hamısı heç də açılmır. Elə cinayətlər var ki, onlar illərlə açılmamış qalır. Amma qanunvericilik hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları qarşısında cinayətlərin açılması və cinayət törətmiş şəxsin məsuliyyətə cəlb olunması tələbini qoyur. Hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları bu müddəanı öz işlərində rəhbər tutub, cinayətin açılması üçün bütün tədbirləri görməlidirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, mövcud cinayət-prosessual qanunvericiliyinə əsasən cinayətin ibtidai istintaqına cinayətlərin ağırlıq dərəcəsinə görə müəyyən vaxt verilir. Bu müddətlər Azərbaycan Respublikası CPM-in 218-ci maddəsində öz əksini tapmışdır (1 sentyabr 2000-ci il). Bəzi hallarda isə bu müddət qanunla müəyyən edilmiş qaydada artırıla da bilər. Bunları nəzərə alaraq, müstəntiq tərəfindən qanunla müəyyən olunmuş vaxt ərzində bütün zəruri istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri keçirildikdən sonra, cinayəti törədən şəxsin müəyyən edilməsi mümkün olmadıqda, qanunla müəyyən edilmiş qaydada cinayət işi üzrə icraat dayandırılır. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinə icraatı dayandırılmış cinayət işləri aiddir. İş üzrə icraat dayandırıldıqdan sonra müstəntiq tərəfindən cinayətin açılması məqsədi ilə müəyyən tədbirlər həyata keçirilir.

Bu mühazirənin məqsədi keçmiş illərin açılmamış cinayətlərin anlayışını, mahiyyətini, onların açılmamının səbəbləri, həmin işlər üzrə icraat təzələndikdən sonra istintaqın təşkili və istintaq xüsusiyyətlərini, istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi xüsusiyyətlərini və planlaşdırmanın aparılması kimi məsələləri müdavimlərin (dinləyicilərin) nəzərinə çatdırmaqdan ibarətdir.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin açılmasında və istintaqında qeyd olunan Qanuna əsasən bir sıra əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsinin də mühüm rolu vardır. CPM-in müvafiq normalarında göstərilən qaydalara əməl etməklə, müasir istintaq təcrübəsinin də byrənilməsi bu mövzunun aktual məsələlərindən biridir.

Sual 1. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası.

Kriminalistik metodikanın tərkib hissəsi olan cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasına vahid və ümumi qəbul edilmiş qaydada anlayış verilməsi daha düzgün olar.

Cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası dedikdə – bu müəyyən qrup cinayətlərin açılması və istintaqı qanunauyğunluqları əsasında kriminalistik metod və üsullara əsaslanmış mühüm və davamlılıq keyfiyyətinə malik olan əlamətlər sistemi başa düşülür. Məsələn: cinayətin törədilmə üsulları, cinayətkarın şəxsiyyəti, zərər çəkmişin şəxsiyyəti və s.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikasının ən başlıca elementi həmin cinayətlərin törədildiyi andan təkrar istintaqa qədər olan vaxt hesab olunur. Bu element bizə keçmiş illərin cinayətlərinin yeni xüsusi kriminalistik metodikasını qurmağa imkan verir. Keçmiş illərin cinayətlərinin metodikasını aşağıdakı halları əhatə edir: aşkar edilmiş cinayətin açılması mümkün olmayıb; həmin cinayəti törətmiş şəxs müəyyən olunmayıb; açılmamış cinayət işi üzrə cinayət-prosessual qanunvericiliyin normaları əsasında istintaq dayandırılıb.

Keçmiş illərin cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikasında ən mühüm faktor, açılmamış cinayətlərin olmasıdır, hansı ki, qanunla müəyyən edilmiş vaxtda həmin cinayət əməlinin açılması mümkün olmamışdır.

Keçmiş illərin bağlı qalmış cinayətlərinin subyektiv və obyektiv səbəbləri vardır.

Subyektiv səbəblər – istintaqın gedişində buraxılmış səhvlər və çatışmamazlıqlar:

- ilkin istintaq hərəkətlərinin aşağı səviyyədə keçirilməsi, xüsusilə hadisə yerinə baxış;

- cinayət törətmiş şəxslər haqqında irəli sürülmüş fərziyyələrin keyfiyyətsiz və tam olmaması;

- istintaq hərəkətlərinin gedişində xüsusi biliklərdən aşağı səviyyədə istifadə olunması və bəzi hallarda ümumiyyətlə, istifadə olunmaması (mütəxəssislərin cəlb edilməsi və zəruri məhkəmə ekspertiza-larının olması və s.).

Obyektiv səbəblər - cinayətin baş vermə şəraiti və cinayətkarın şəxsiyyəti ilə bağlıdır. Məsələn: gecə şəxsi və açıq yerlərdə baş vermiş ölüm halları, onun xüsusi təhlükəli residiv tərəfindən törədilməsi. Məsələn: qəsdən adam öldürmə faktı ilə əlaqədar keçmiş illərin açılmamış cinayət işlərini təhlil edərkən müəyyən edilmişdir ki, onların açılmasına bir neçə hallar maneçilik törədib:

- qəsdən adam öldürmə faktlarının bir qisminin gecə vaxtı və açıq yerlərdə törədilməsi;

- cinayət törədən şəxslər tərəfindən cinayətin izlərinin gizlədilməsinə görə müəyyən məqsədyönlü tədbirlərin görülməsi;

- cinayətlərin xüsusi təhlükəli residiv, həm də daimi yaşayış yeri və zərərçəkənlə heç bir tanışlığı olmayan şəxslər tərəfindən törədilməsi.

Qeyd etmək olar ki, obyektiv faktorlar cinayətin növündən də asılıdır. Çox hallarda cinayətkarlar da "ixtisaslaşır". Yəni elə cinayətkarlar vardır ki, onlar ancaq cibgirlik oğurluqları, quldurluq və i.a. törədirlər. Belə ki, cinayət törətmiş şəxsi müəyyən təcrübəyə malik olmasını da obyektiv faktor kimi qəbul etmək olar.

Obyektiv faktorlardan biri kimi şəraitə diqqət yetirdikdə isə cinayətin adamların sıx olduğu yerlərdə gecə vaxtı törədilməsi, cinayət törədildikdən sonra meteoroloji şəraitin dəyişməsi və onların nəticəsində izlərin məhv olması, təbii fəlakətlər və s. başa düşülür.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə icraat təzələndikdə müstəntiq yuxarıda göstərilən obyektiv və subyektiv faktorları düzgün müəyyən etməli və istintaqın planlaşdırılmasında istintaq hərəkətlərinin keçirilməsini də nəzərə almalıdır. Belə hallarda əsasən subyektiv faktorlar nəzərə alınır.

Bağlı qalmış cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasının əsas elementlərindən biri də əldə olan geniş istintaq materiallarıdır. Baxmayaraq ki, bu cinayətlər üzrə cinayət törətmiş şəxs bizə məlum deyil, ancaq ilkin istintaq materialları əsasında cinayətin törədilmə və gizlədilməsi üsulları, maddi ziyan, cinayətin törədilməsinə kömək göstərən səbəb və şəraiti aydınlaşdırmaq mümkündür. Bu da müstəntiq və təhqiqat orqanlarının istintaqı dayandırılmış açılmamış cinayətlər üzrə gələcək tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan məlumatların mənbələrini təşkil edir.

Keçmiş illərin cinayətlərin açılmasına və istintaqına kriminalistik xarakteristikasının elementi, yəni cinayətin törədildiyi andan təkrar

istintaqa qədər olan vaxt mənfi təsir göstərir. R.Ratinovun dediyi kimi, həmin vaxt ərzində bəzi maddi sübutlar məhv olur və insan yaddaşı pozula bilər (cinayət işi üzrə şahidlər və zərər çəkmiş şəxslər nəzərdə tutulur).

Doğrudan da bu vaxt ərzində cinayət faktı haqqında məlumatı onları bəzi faktları, detalları unudur və yaxud onlar yaşayış yerlərini dəyişir. Beləliklə onları tapmaq çətin olur. Həm də bəzi maddi sübutların mühüm əlamətləri itirir və ya məhv olur.

Bəzi hallarda cinayətkarlar bu vaxt ərzində özünün idarəetmə hissini itirir və bu da onun tez ifşa olunmasına köməklik göstərir.

Keçmiş illərin açılmamış cinayəti dedikdə, ancaq keçmişdə baş verən cinayətlər yox, həmin ildə baş vermiş cinayətlər başa düşülür. Məsələn: cinayət törətmiş şəxsin müəyyən edilməməsi səbəbindən CPM-in 53.1.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq müstəntiq tərəfindən onun icraatı dayandırılır.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikasına iki istiqamətdə baxılması məqsədemüvafiqdir:

- a) cinayətin növündən asılı olmayaraq, onun ümumi xarakteristikası;
- b) cinayətin növündən asılı olaraq konkret növ cinayətin kriminalistik xarakteristikası (qəsdən adam öldürmə, oğurluq, quldurluq və i.a).

Kriminalistikada cinayətin kriminalistik xarakteristikası istənilən səviyyədə tədqiq olunmayıb. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərin ümumi kriminalistik xarakteristikasını açıqlayarkən digər növ cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasından istifadə etmək olmaz. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası xüsusi struktura malikdir. Həmin elementlərə aiddir:

- 1) açılmamış cinayətin olması;
- 2) istintaqın törədilməsi anından, onun təzələnməmiş icraatına qədər olan vaxt;
- 3) istintaqın ilkin mərhələsinin nəticələri.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikasının əsas xüsusiyyətlərinin müəyyən edilib, həmin cinayətlər üzrə istintaqın təşkili məsələlərinin həyata keçirilməsinə imkan yaradır.

Sual 2. Keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə istintaqın təşkili və həmin cinayət işləri üzrə istintaqın planlaşdırılması.

Müstəntiq açılmamış cinayətlər üzrə cinayət-prosessual Məcəlləsinin normaları əsasında istintaqı dayandırdıqdan sonra həmin istintaq materiallarında olan çatışmamazlıqlar və səhvlər nəzərə çarpmır, çünki o elə hiss edir ki, istintaq materiallarını yaxşı bilir. Amma məhkəmə psixologiyası bunu müstəntiqin diqqətini zəifləyən psixi proses adlandırır.

Açılmamış cinayətlər üzrə müstəntiqin təkrar istintaq zamanı fəaliyyəti və istintaqın planlaşdırılması bilavasitə həmin istintaq materiallarının hərtərəfli və obyektiv analizindən başlamalıdır.

Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, açılmamış cinayətlər üzrə təkrar istintaq başqa müstəntiq tərəfindən aparılmalıdır.

Bəzi zallarda açılmamış cinayətlər üzrə təkrar istintaqda müstəntiq elə hesab edir ki, cinayəti bilavasitə əməliyyat işçiləri açmalıdır. Belə bir mövqe cinayət-prosessual qanunverciliyinin normalarına ziddir. Açılmamış cinayətlər üzrə təqsirləndirilən şəxsin ifşa olunmasında müstəntiq və əməliyyat işçilərinin birgə fəaliyyəti böyük rol oynayır.

Müstəntiqin əməliyyat işçiləri ilə qarşılıqlı fəaliyyəti aşağıdakı formalarda qurulur:

- ilkin istintaq materiallarının birgə öyrənilməsi və cinayətin açılması və istintaq üzrə sonrakı tədbirlərin planlaşdırılması;
- istintaq-əməliyyat qrupunda müstəntiqin əməliyyat-axtarış şöbəsinin əməkdaşları ilə birgə işi;
- istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsi üçün müstəntiq tərəfindən əməliyyat xidmətlərinə verilən tapşırıqlar və göstərişlər.

İstintaq təcrübəsi göstərir ki, dayandırılmış cinayət işləri üzrə istintaq-əməliyyat qrupunun yaradılması yaxşı nəticələr verir.

Belə ki:

- bütün istintaq prosesində müstəntiq əməliyyat xidmətinin əməkdaşları ilə birlikdə öz fəaliyyətini təmin edirlər;
- müstəntiqin və əməliyyat müvəkkilinin səlahiyyətlərini düzgün müəyyənləşdirmək;
- istintaq-əməliyyat qrupunun işinin əvvəlcədən razılaşdırılmış plan əsasında təşkil olunması;
- istintaq-əməliyyat qrupunun iştirakçıları tərəfindən verilmiş tapşırıqların vaxtında yerinə yetirilməsinə nəzarət;

– iştirakçılar arasında cinayətin açılması üsulları ilə bağlı fikir mübadiləsi və alınmış məlumatların bir-birinə vaxtında çatdırılmasının təmin olunması;

– iştirakçılar tərəfindən istintaq hərəkətlərinin, əməliyyat-axtarış və digər tədbirlərin həyata keçirilməsinə birgə nəzarət;

– istintaq prosesində axtarış hərəkətlərindən aktiv istifadə etmək;

– iştirakçılar arasında ümumi marağa əsaslanan düzgün, bir-birinə hörmət, yoldaşlıq və işgüzar əlaqə yaratmaq;

– işin elmi təşkili üçün şərait yaratmaq.

İstintaq-əməliyyat qrupunun yaradılması və onlar arasında qarşılıqlı münasibətin yaradılması zərurəti cinayətin ağırlığı və istintaqın mürəkkəbliyindən çox asılıdır.

İstintaq-əməliyyat qrupunun tərkibini müəyyənləşdirərkən qarşılıqlı münasibətin həyata keçirilməsi üçün psixoloji faktor da nəzərə alınmalıdır.

Təcrübədə müstəntiqlər cinayət törətmiş şəxsin müəyyən edildiyi işlərə daha çox üstünlük verirlər. Bu aşağıdakı səbəblərdən asılıdır:

1. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin istintaqı böyük güc və vaxt tələb edir.

2. Müstəntiq açılmamış cinayət işi üzrə psixoloji gərginliyi çox çətinliklə aradan qaldıra bilər, çünki o elə başa düşür ki, istintaq üzrə bütün hərəkətlər və tədbirlər həyata keçirilir və başqa heç bir tədbirin keçirilməsi müsbət nəticə verə bilməz.

3. Cinayət törətmiş şəxsin müəyyən olduğu açılmamış cinayət işləri üzrə istintaqın müddəti çox qısa olduğundan, müstəntiq tərəfindən effektiv fəaliyyətin həyata keçirilməsini bir qədər çətinləşdirir.

Planlaşdırmanın xüsusiyyətləri.

Açılmamış cinayətlər üzrə istintaqın planlaşdırılmasında da kriminalistik ədəbiyyatlarında verilmiş metodik tövsiyələrdən istifadə olunur.

Amma açılmamış cinayətlərin planlaşdırılmasının bir neçə xüsusiyyətləri var:

Birinci xüsusiyyəti – ilkin istintaq materiallarında olan məlumatların spesifik əlamətləri, bunlara aiddir:

– cinayət və cinayət-axtarış işinin materialları;

– ilkin istintaqın planı;

– müstəntiqin və əməliyyat müvəkkilinin qeydiyyatları;

– DİN-dən və prkurorluq orqanlarından cinayət işi üzrə olan göstərişlər.

İlkin istintaq materiallarının öyrənilməsində, analizində və qiymətləndirilməsində müstəntiq və təhqiqat orqanlarının əməkdaşları aşağıdakıları nəzərə almalıdırlar:

- cinayətin törədilmə vaxtı, yeri, üsulları, səbəb və məqsədi;
- hadisə yerinin şəraiti;
- zərər çəkmiş şəxs haqqında ümumi məlumatlar, onun əlaqələri;
- cinayətkar haqqında məlumatlar, onun zahiri əlamətləri, peşəsi, milliyəti, geyimi, psixoloji keyfiyyətləri, vərdisləri və s.
- hansı izlər və maddi sübutlar müəyyən olunmuşdur, onlardan cinayətkarın müəyyən edilməsində necə istifadə olunub, cinayətkarın axtarışında ekspert rəyindən istifadə olunması;
- müstəntiq və əməliyyat işçilərinin cinayətkarın ifşa olunmasında gördüyü tədbirlər;
- cinayətkar hadisə yerindən hansı qiymətli əşyaları aparıb və həmin əşyaların axtarışında görülən tədbirlər;
- cinayət işi üzrə bütün şahidlər müəyyən edilibmi və onların müəyyən edilməsinə qarşı hansı tədbirlər görüüb;
- ilkin istintaqda, ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin keçirilməsində müstəntiq hansı səhvlərə yol verib və onların aradan qaldırılmasına qarşı görülən tədbirlər;
- əməliyyat xidmətinə verilən tapşırıqların vaxtında yerinə yetirilməsi, əgər yetirilməyibsə, onların səbəbi;
- cinayətin açılmasında ictimaiyyətin köməyindən necə istifadə olunub, hansı formada və əldə olunmuş nəticələr.

Yeni planın tərtib edilməsində, ilkin istintaqda buraxılan səhvlərin və çatışmamazlıqların düzgün müəyyən edilməsi və onların nəzərə alınması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İkinci xüsusiyyət.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə dayandırılmış istintaqın ikinci xüsusiyyəti cinayət işi dayandırıldıqdan sonra daxil olmuş məlumatlardan istifadə olunması ilə bağlıdır.

Həmin məlumatlara aiddir:

- əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində alınmış məlumatlar;
- eyni üsulla törədilmiş cinayətlər və onları törətmiş şəxslər haqqında məlumatlar;

- açılmamış cinayətlərlə bağlı əməliyyat marağı olan şəxslər haqqında məlumat;
- cinayətin açılmasında marağı olan şəxslərin ərizə və məlumatları;
- açılmamış cinayətlərə bu və ya digər şəxsin aidiyyəti haqqında ictimaiyyətin məlumatı.

Dayandırılmış cinayət işləri üzrə istintaqın planlaşdırılmasının **üçüncü xüsusiyyəti** mövcud istintaq şəraitidir. İstintaq şəraiti dedikdə, açılmamış cinayətlərin törədilməsində şübhə edilən şəxs haqqında olan məlumatlar nəzərdə tutulur.

Açılmamış cinayətlər üzrə aşağıdakı tipik istintaq şəraitlərini qeyd etmək olar:

- ilkin istintaq materiallarında cinayəti törətmiş şəxs haqqında heç bir məlumat yoxdur;
- ilkin istintaq materiallarında cinayət törətməkdə şübhə edilən şəxs olub, ancaq onun cinayətə aidiyyəti sübut olunmayıb;
- bu cinayətdə şübhə edilən şəxs var, onun əməlləri müxtəlif sübutlarla təsdiq olunur, lakin həmin sübutlar lazımi qədər imkan vermir ki, həmin şəxs təqsirləndirilən şəxs kimi məsuliyyətə cəlb edilsin və eyni vaxtda başqa maddi sübutların yığılmasına imkan yoxdur;
- cinayətdə şübhə edilən şəxs var, lakin onun cinayətə aidiyyəti axıra qədər yoxlanılmayıb və onun yeri istintaq orqanlarına məlum deyil;
- cinayətdə şübhə edilən şəxs başqa cinayət törətdiyinə görə həbs olunub;
- qrup halında törədilmiş cinayətdə şəxs müəyyən olunmayıb, eyni vaxtda başqa iştirakçılar cinayət məsuliyyətinə cəlb olunurlar.

Yuxarıda göstərilmiş tipik istintaq şəraitləri müstəntiqin və əməliyyat işçisinin açılmamış cinayətlər üzrə istintaqın planlaşdırılması fəaliyyətini müəyyənləşdirir və dəqiqləşdirir.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə istintaqın planlaşdırılmasının **dördüncü xüsusiyyəti** – kollektiv planlaşdırmadan istifadə olunması zərurətidir.

Kollektiv planlaşdırmanın əsas metodu diskussiyadır. Onun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, açılmamış cinayət üzrə istintaq materialları bir neçə təcrübəli əməkdaşlar müstəntiq və əməliyyat müvəkkili tərəfindən öyrənilir, analiz olunur və sonra isə onların yığıncağında bu cinayət üzrə mümkün yeni fərziyyələr irəli sürülür və işin istiqamətləri müzakirə olunur.

Kollektiv planlaşdırmada ekspertlərin də fikri mühüm rol oynayır. Yüksək peşəyə malik olan ekspertlər və təcrübəli əməkdaşlardan ibarət qrup yaradılır. Onun tərkibində əməliyyat-axtarış fəaliyyəti, təşkilati, idarəetmə, kriminalistika sahəsində yüksək elmi və təcrübəli biliyə malik mütəxəssislər dəvət olunur.

Ekspertlərin qarşısında aşağıdakı vəzifələr durur:

– açılmamış cinayətlər üzrə görülən işin istiqamətini müəyyənləşdirmək və onun əsas mahiyyətini qiymətləndirmək məqsədilə istintaq və əməliyyat materiallarının tədqiqi;

– bütün öyrənilmiş açılmamış cinayətlər üzrə elmi əsaslı fərziyyələr formalaşdırmaq və gələcək istintaq və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsi istiqaməti haqqında təkliflər vermək;

– bu cinayətlərin açılması təcrübəsində istifadə olunacaq idarəetmə ilə bağlı sənədlərin planlarının hazırlanması.

Göstərilən vəzifələri yerinə yetirmək məqsədilə hər bir ekspert istintaq və açılmamış cinayət üzrə əməliyyat-axtarış işinin materiallarını öyrənir, bütün ekspertlərin iştirakı ilə diskussiya keçirilir və bütün problemlər müzakirə olunaraq, ümumi qərar qəbul edilir.

Ekspertlər ancaq cinayət işi materiallarını yox, həm də istintaq və əməliyyat orqanlarının əməkdaşları ilə görüşüb, iş üzrə məlumatlar toplayırlar.

Kollektiv müzakirədə başlıca məqsəd hər bir iştirakçının fikri və təklifini öyrənməkdən ibarətdir. Ancaq istintaq təcrübəsində bu metoddan çox az istifadə olunur.

Sual 3. Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin ibtidai araşdırılmasında müstəntiqin fəaliyyəti. İcraatı təzələnmiş cinayətlər üzrə zəruri istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsində qeyd olunur ki, müstəntiq istintaqı dayandırılmış cinayətlər üzrə cinayətkarların tapılması üçün zəruri tədbirlər görməlidir. Amma Cinayət-Prosessual Məcəlləsində həmin tədbirlərin xarakteri göstərilmişdir. Bu tədbirləri iki qrupa bölmək olar.

a) prosessual;

b) qeyri-prosessual xarakterli tədbirlər.

Qeyri-prosessual xarakterli tədbirləri, təşkilati və axtarış tədbirlərinə ayırmaq olar.

Bunlara aiddir (təşkilati):

– yaxın və başqa polis idarələrinə açılmamış cinayətlər haqqında təkrar məlumat vermək;

– cinayətkarın zahiri əlamətləri və oğurlanmış əşyalar haqqında mümkün qədər geniş məlumat vermək;

– açılmamış cinayət haqqında cəza çəkmə müəssisələrinin əməliyyat-xidməti əməkdaşlarını bu barədə məlumatlandırmaq;

– ictimaiyyətin köməyindən səmərəli istifadə etmək;

– kriminalistik və əməliyyat qeydiyyatından istifadə olunması;

– cinayət işi üçün əhəmiyyət kəsb edən sənədlərin müxtəlif idarə, müəssisə, təşkilatlardan tələb etmək;

– cinayət işi üzrə rədd olunmuş materiallarla tanış olmaq.

İstintaq təcrübəsinə nəzər yetirdikdə, açılmamış cinayətlər üzrə aşağıdakı əməliyyat-axtarış tədbirlərini keçirmək düzgün olar:

– cinayətin törədilməsində maraq doğuran şəxslərin həyat tərzi, ailə vəziyyəti haqqında, xarakteri, iş və yaşayış yeri haqqında məlumatı olan vətəndaşlarla söhbət aparmaq;

– zərər çəkmiş şəxsin həyat tərzi, əlaqələri, ailə vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq;

– şahidlərin verdiyi ifadələrin düzgünlüyünü yoxlamaq məqsədilə onların cinayətkarlarla əlaqəsini müəyyən etmək üçün vətəndaşlarla sorğu keçirtmək;

– ilkin istintaqda dindirilmiş şahidlər və zərər çəkmiş şəxslərlə təkrar sorğu keçirtmək;

– zərər çəkmiş şəxsin və şahidin qohumları ilə sorğu keçirtmək;

– zahiri əlamətlərə görə cinayətkarın axtarışını təşkil etmək (fotoşəkil, portret, fotorobot və s.);

– başqa cinayətlərin istintaqı zamanı açılmamış cinayət haqqında kəşfiyyat sorğusu aparmaq;

– zahiri əlamətlərə görə şəxsin axtarışını (fotoşəkil, fotorobot və s.) həyata keçirmək;

– hadisə yerində saxlanmış əşyaların məxsus olduğu şəxsin axtarışını həyata keçirmək;

– meyitin və başqa maddi sübutların axtarışının təşkili.

Dayandırılmış işlər üzrə müstəntiq əməliyyat xidmətinə aşağıdakı tapşırıqları verir:

- əməliyyat işləri üzrə cinayətə aidiyyəti olan şəxsləri yoxlamaq;
- cinayətdə şübhə edilən şəxsin ilkin yoxlanması;
- şübhə edilmiş və həbs olunmuş şəxslərə qarşı əməliyyat işinin təşkili;
- cinayətkarın, şübhəli şəxsin zərər çəkmiş şəxsin əməliyyat yolu
- cəza çəkmə müəssisələrinin əməliyyat müvəkkillərinə konkret şəxslərin cinayətə aidiyyətini yoxlamaq məqsədilə tapşırıqlar vermək;
- oğurlanmış əşyaların satıldığı yerlərə nəzarətin təşkili.

Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin istintaqında müstəntiqlə cəza çəkmə müəssisələri, əməliyyat-axtarış orqanlarının fəaliyyətinin özünə-məxsus xüsusiyyətləri vardır və onlar aşağıdakılardır:

- a) açılmamış cinayəti törətmiş şəxs cəza çəkmə müəssisələrində başqa cinayət törətdiyinə görə cəza çəkir;
- b) cəza çəkmə müəssisəsində cəza çəkən cinayətkarın açılmamış cinayətin törədilməsinə lazımı qədər əsas vardır.

Cinayət işi üzrə icraatın təzələnməsi və istintaq hərəkətlərinin xüsusiyyətləri.

Açılmamış cinayətlər üzrə cinayət törətmiş şəxs müəyyən edildikdən sonra müstəntiq cinayət işi üzrə istintaqın təzələnməsi haqqında qərar verir və zəruri istintaq hərəkətlərini keçirir. Cinayət işi üzrə icraatın təzələnməsi vaxtının düzgün müəyyənləşdirilməsi taktiki cəhətdən mühüm yer tutur. Cinayət işi üzrə icraatın təzələnməsi və istintaq hərəkətləri müstəntiq tərəfindən o vaxt həyata keçirilir ki, cinayətkar haqqında olan məlumat (əməliyyat yox) rəsmi xarakter daşıyır.

Həmin rəsmi məlumatla göstərilir ki, açılmamış cinayət konkret şəxs törətmişdir. Digər hallarda daxil olan məlumatları müstəntiq qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada yoxlayır və konkret şəxsin cinayətə aidiyyətini dəqiq müəyyənləşdirir. Cinayət işi üzrə icraatın təzələnməsi konkret istintaq şəraitindən asılıdır. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual qanunvericiliyinə əsasən icraat təzələnməmiş işlər üzrə müstəntiq tərəfindən istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinə icazə verilmir. Ancaq açılmamış cinayət üzrə istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi üçün iş üzrə icraatın təzələnməsi qanunla müstəntiq qarşısında heç bir məhdudiyət qoyulmadan və prokurorun razılığı tələb olunmadan işi təzələndirib zəruri istintaq hərəkətləri keçirə bilər.

İcraatı təzəlmiş cinayət işlərinin istintaq taktikasının özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Belə cinayət işlərinin istintaqında vaxt faktorunu xüsusi ilə nəzərə almaq vacibdir. Dayandırılmış işlər üzrə icraat, cinayət hadisəsindən müəyyən vaxt keçdikdən sonra təzələnir, bu da bəzi istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi taktikasına təsir göstərir.

Cinayət işi üzrə icraatın təzələnməsindən sonra keçirilən istintaq hərəkətlərinə diqqət yetirək.

Belə istintaq hərəkətlərindən biri də şahidin və zərər çəkmiş şəxslərin dindirilməsidir. Dindirmədə zərər çəkmiş şəxsin və şahidin cinayət hadisəsinin detallarını yada salmaq üçün taktiki üsullardan düzgün istifadə olunması əsas amillərdən biridir.

Belə hallarda təkrar dindirmə xarakterik haldır. Həm də bu cinayətlər üzrə vaxt faktoru istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinə bilavasitə dindirməyə də mənfi təsir göstərir. Məsələn: bu müddət ərzində zərər çəkmiş şəxs və ya şahid öz yaşadığı yeri, soyadını dəyişdirir və ya başqa yerə köçə bilər. Ona görə də cinayət işinin təzələnməsində müstəntiq aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

- ilkin dindirilən zərər çəkən şəxsin və şahidin təkrar dindirilməsi vacibliyini müəyyənləşdirməli;
- təkrar dindirilməsi tələb olunan şahidlərin və başqa şəxslərin maddi sübut nöqtəyi-nəzərdən müəyyənləşdirilməlidir.

Təcrübə göstərir ki, vaxtın keçməsi ilə əlaqədar olaraq belə cinayətlər üzrə şahidlər istintaq orqanlarına cinayətin açılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən məlumatlar verə bilmirlər.

Şübhəli şəxsin dindirilməsi böyük çətinliklər yaradır.

Cinayətin törədilməsindən uzun müddət keçdikdən sonra cinayətdə şübhə edilən şəxslərin psixoloji vəziyyəti normalaşır və onların düzgün ifadə verməsi prosesi çətinləşir. Belə hallarda aşağıdakı tipik istintaq şəraitləri yaranır:

- dindirilən şəxs cinayət işinin dayandırılmasına qədər istintaq orqanları tərəfindən əvvəllər cinayətdə şübhəli bilinməmiş və həm də dindirilməmişdir;
- dindirilən şəxs açılmamış cinayət üzrə ilkin istintaq zamanı şübhəli şəxs və ya şahid kimi dindirilmişdir;
- şübhəli şəxs istintaqı davam edən digər növ cinayət üzrə həbs olunmuşdur;

– şübhəli şəxs başqa növ cinayət törətdiyinə görə cəza çəkmə müəssisələrində cəza çəkir;

– cinayət bir qrup şəxs tərəfindən törədilmiş, şübhəli şəxs vaxtında aşkar olunmamış və ona qarşı cinayət işinin icraatı ayrılmışdır.

Yuxarıda göstərilən istintaq şəraitlərindən asılı olaraq şübhəli şəxsi dindirilməsinə nəzər yetirək:

– şübhə edilən şəxsin dərhal dindirilməsi, belə halda iş üzrə istənilən qədər maddi sübut olmsa da, onun sübutları düzgün ifadə etməsinə gətirib çıxarır;

– açılmamış cinayətlər üzrə ilkin istintaq zamanı dindirilmiş şübhəli şəxs təkrar istintaqda öz günahını inkar edirsə, onda onun günahını təsdiq edən yeni maddi sübutları tədricən təqdim etmək məqsədemüvafiqdir.

İcraatı təzələnmiş cinayət işləri üzrə çox hallarda ifadələrin yerində yoxlanılması istintaq hərəkəti keçirilir. Bu istintaq hərəkətlərinin keçirilməsinin taktiki xüsusiyyətləri var. Bir tərəfdən vaxt keçdikcə hadisə yeri müəyyən dəyişikliklərə məruz qalaraq, ifadəsi yoxlanılan şəxs tərəfindən bəzi halların müəyyən edilməsi çətinləşir. Ona görə də çox hallarda hadisə yerinin yenidən bərpa olunmasına ehtiyac yaranır.

Başqa tərəfdən isə yuxarıda göstərilən şəraitdə şəxsin ifadəsinin yoxlanılması mümkün olarsa, onda onun sübut əhəmiyyəti daha da yüksək olur.

İcraatı təzələnmiş cinayət işləri üzrə məhkəmə ekspertizaların təyin edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhkəmə ekspertizaları müstəntiq tərəfindən yeni izlərin və sübutların tədqiqinə, ya da ki, prosesual vəziyyətdən asılı olaraq bəzi şəxslərdən götürülmüş müqayisəli tədqiqat üçün nümunələri yoxlanılmasına ehtiyac yarandıqda təyin edilir. İcraatı təzələnmiş cinayət işləri üzrə ekspertizaların təyin edilməsi çox vaxt cinayətdə şübhə edilən şəxsin tutulması ilə bağlı olur.

Baxmayaraq ki, ekspertizaların gec təyin edilməsi bəzi hallarda mənfi nəticə verir, amma çox hallarda isə mühüm faktorların və halların müəyyən edilməsilə istintaq orqanlarına böyük köməklik göstərir.

İcraatı təzələnmiş cinayət işi üzrə başqa istintaq hərəkətləri də həyata keçirilir.

İfadələrin yerində yoxlanılması, tanınma və s.

Bundan başqa dayandırılmış işlər üzrə icraatın təzələnməsindən sonra müstəntiq təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyətini öyrənmək üçün digər işlər də həyata keçirir. Bu məqsədlə müstəntiq təqsirləndirilən şəxsin

məhkumluğu haqqında iş yerindən xarakteristik, onu iş və yayayış yerində tanıyan şəxslərdən izahatlar alır və başqa materiallar toplayır. Ümumiyyətlə, bu işlər üzrə istintaq müvəffəqiyyətlə başa vurmaq üçün hər bir istintaq hərəketini keçirmək olar.

Axırda belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə istintaqın aparılması müstəntiqdən böyük məharət tələb edir və kriminalistik metod və üsulları yaxşı bilən müstəntiq müsbət nəticələr əldə edə bilər.

NƏTİCƏ

Keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinin istintaqı müstəntiq tərəfindən bilik, bacarıq və müasir kriminalistik üsul, vasitə və metodlardan istifadə edilməsini tələb edir. İcraatı dayandırılmış cinayət işlərinin istintaq materiallarının geniş təhlili, yeni-yeni fərziyyələrin qurulması, cinayətin istintaqında müstəntiqlə təhqiqat orqanları, bilavasitə əməliyyat-axtarış və islah-əmək müəssisələri ilə əlaqəsi açılmamış cinayətlərin açılmasını təmin edən əsas tədbirlərdən biri sayılır.

Son illərin istintaq təcrübəsi göstərir ki, istintaq və təhqiqat orqanlarının ciddi fəaliyyəti, keçmiş illərinin açılmamış cinayətlərin yüksək səviyyədə təkrar istintaqı, yeni cinayətlər törətmiş şəxslərin keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinə aidiyyətini ciddi, hərtərəfli yoxlanılması, bilavasitə bu cinayətlərin müvəffəqiyyətlə açılmasını təmin edir. Bəzi hallarda isə bəzi müstəntiqlər mövcud icraatda olan cinayət işləri üzrə istintaqı ön plana keçirərək, keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə tədbirləri və ya bəzi hallarda isə istintaqını ikinci plana çəkir. Belə bir nöqtəyi-nəzərdən keçmiş illərin açılmamış cinayətlərinə bazmaq, istintaq və təhqiqat orqanları tərəfindən düzgün deyil. Mənim fikrimcə, keçmiş illərin açılmamış cinayətləri üzrə istintaq və təhqiqat orqanları qarşılıqlı fəaliyyətinə təsir göstərmək məqsədilə onları da cinayətin açılması göstəricilərinə aid etmək lazımdır. Bu da öz növbəsində həmin cinayətlərin açılmasında istintaq və təhqiqat orqanlarında istintaq və təhqiqat orqanlarının maraqlarını artırardı.